

Figures

Jaume Fàbrega, l'estudiós de la cuina tradicional

Text: *Xevi Planas*

Fotos: *Josep Maria Oliveras*

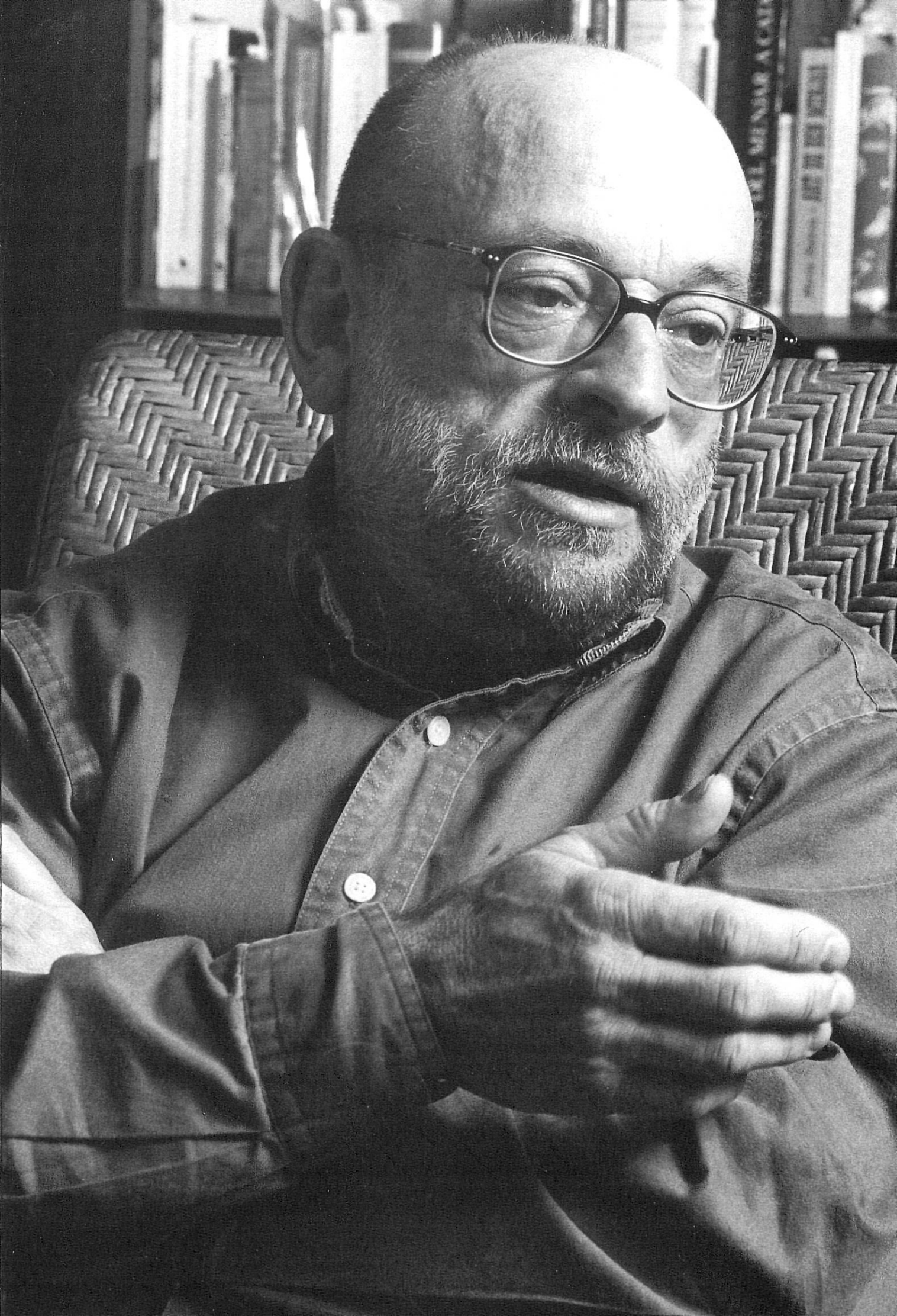

Jaume Fàbrega va exercir durant molts anys la crítica d'arts plàstiques i va ser l'ideòleg de Tint-2, un dels grups més rellevants de l'art contemporani català de les últimes dècades. Va catalogar l'obra de l'escultor Fidel Aguilar i va redactar els manifestos de l'Assemblea Democràtica d'Artistes de Girona. Allunyat de la crítica d'art, s'ha guanyat en els últims anys un gran prestigi com a coneixedor de la cuina tradicional dels Països Catalans.

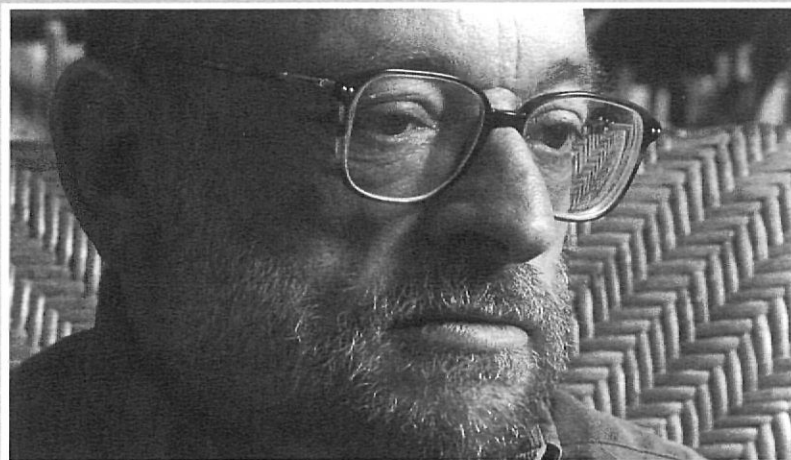
Vostè procedeix d'una família pagesa d'economia humil. De quina manera l'ha marcat aquest origen?

Néixer al final dels anys 40 en una família pagesa d'un poble que ni surt als mapes vol dir créixer en un aïllament terrible, condicionat per la dependència total del rector del poble i per la impossibilitat de disposar de recursos culturals. A casa no hi havia ni un sol llibre i vaig patir la incomprensió de la família cap a la meva afició a la lectura, perquè llegir implicava gastar llum. El meu pare era pràcticament analfabet. El medi m'era completament hostil. Per anar a escola, per exemple, havia de caminar set quilòmetres.

Res no afavoria el meu accés a la cultura. El meu destí natural era ser pagès. Des de molt petit vaig saber d'una manera visceral que havia de fugir del meu poble, Vilavenut. M'aterria viure-hi i per això em vaig escapar dues vegades de casa. La primera vegada em van trobar al pla de Martís caminant en direcció a França. La gent que em va trobar, que em van convidar al millor pa amb tomata de la meua vida, va quedar parada que no plorés i que estigués ben tranquil, perquè només tenia tres o quatre anys. Hi havia dintre meu una mena de desigنی que em feia veure els estudis com l'únic mitjà que em podia ajudar a

«He atacat políticament certs interessos i he defensat un art autènticament contemporani. Mai no he deixat l'art. L'art m'ha deixat a mi»

JAUME FÀBREGA I COLOM va néixer a Vilavenut (Pla de l'Estany) el 16 d'abril del 1948. És historiador, consultor gastronòmic i periodista. S'ha especialitzat en l'estudi dels aspectes històrics, antropològics i alimentaris de les cuines tradicional i mediterrània. És professor i assessor de gastronomia de l'Escola Universitària de Turisme i de Direcció Hotelera de la Universitat Autònoma de Barcelona. També és professor de l'Escola de Tastavins del Gironès i del Centre Cultural del Vi. Ha estat professor de teoria i tècniques de l'art i d'art contemporani de la Universitat de Girona. Ha dirigit cursos i ha pronunciat conferències arreu dels Països Catalans.

Ha creat la col·lecció *La Bona Vida*, d'Edicions Empúries, i ha dirigit la col·lecció de llibres gastronòmics *Pèl & Ploma*, d'Edicions de la Magrana. Deixeble d'Alexandre Cirici, ha dut a terme una important activitat cultural i política com a impulsor del Tint-2, el Museu d'Art Contemporani dels Països Catalans i l'Assemblea Democràtica d'Artistes de Girona, entre altres iniciatives.

Ha estat membre d'honor i del consell assessor del II Congrés Català de Cuina. També ha estat membre de l'Associació Internacional de Crítics d'Art (AICA), la junta de disseny del FAD, la junta directiva de l'Associació Catalana d'Escriptors i Periodistes de Turisme (ACPETUR) i la Federació Internacional d'Escriptors i Periodistes de Turisme (FIJET).

Ha estat guardonat amb els premis Robert de Nola (1981), Chaîne des Rôtisseurs (1987), Jaume Ciurana (1988), Raïm d'Argent (1991), Assaig de les Nits Literàries d'Andorra (1996) i Rovira Virgili (1999). Ha divulgat nombrosos aspectes de la gastronomia, l'alimentació, el turisme, les arts plàstiques i la història dels Països Catalans a través de centenars d'articles en publicacions periòdiques i en col·laboracions radiofòniques. Ha publicat una trentena de llibres en català, anglès, alemany i castellà. Entre la seva producció literària destaquen els set volums de *La cuina catalana*, els tres de *La cuina mediterrània* i *La cultura del gust als Països Catalans*. Va ser guardonat al Saló Internacional del Llibre de Cuina amb els premis als millors llibres de cuina mediterrània en català (*La cuina de Mallorca*) i en castellà (*La cocina mediterránea*). Ha presentat l'espectacle *El cor menjat*.

fugir d'aquell entorn opressiu. La casa familiar del meu pare, cal Xerric, era pobríssima. Després vam anar a viure a can Tarrés. Jo sóc el més petit de tres germans i per tant no tenia cap possibilitat d'heretar res. Vaig créixer en un ambient monolingüe. A Vilavenut només es parlava l'espanyol amb la Guardia Civil. Això em va ajudar a estimar Catalunya d'una manera visceral. En un ambient rural reps un tipus d'impacte que t'influeix de manera natural. Recordo els comentaris de la meua àvia quan anàvem a buscar herbes medicinals, o les ensenyances d'un pastor que era anticlerical i d'extrema esquerra. Aquest pastor escoltava la Pirenaica i m'oferia una visió del món molt oberta, com passa sovint amb els pastors i els pescadors. Em parlava d'experiències al·lucinants d'un capellà que feia màgia i li aixecava la barretina sense tocar-la.

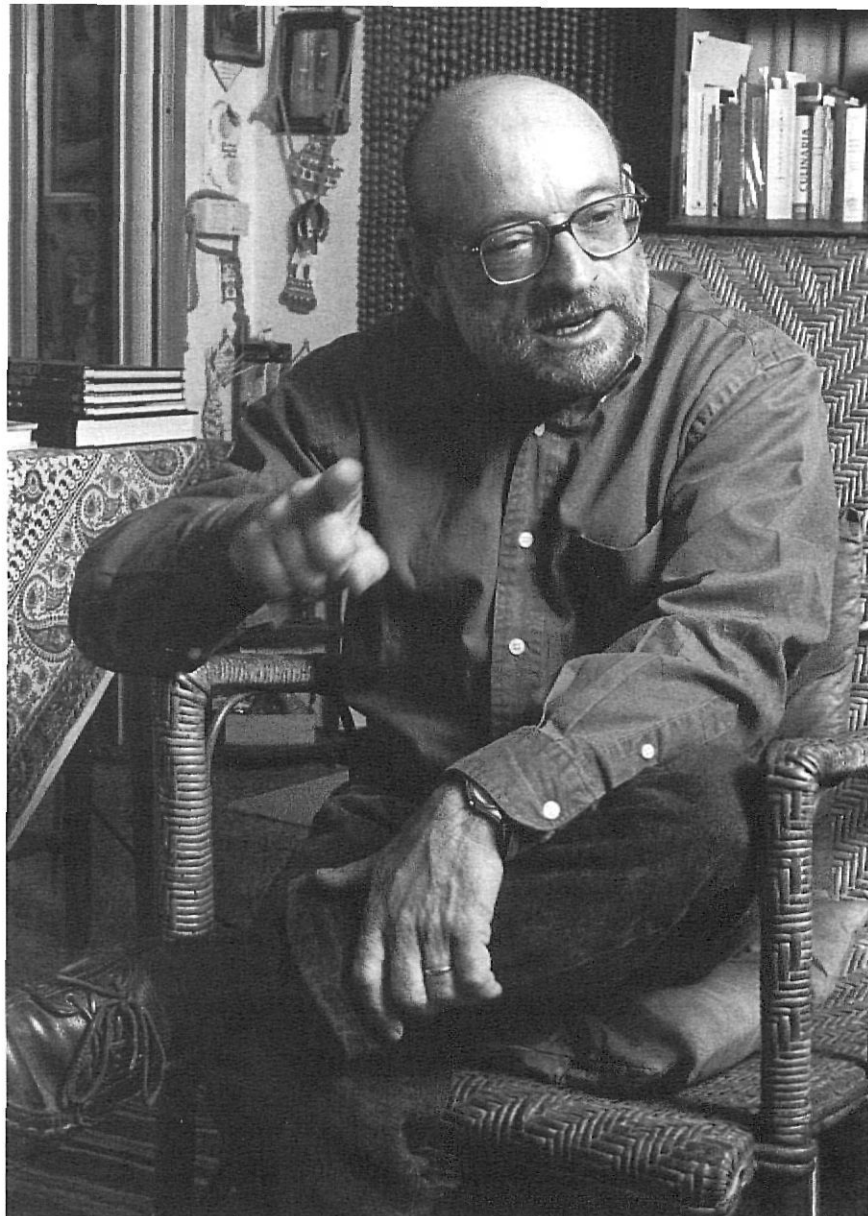
Quins records té de l'escola?

La mestra era la meua mare. Els efectes de la guerra li havien alimentat un pànic terrible per tot el que tingués a veure amb Catalunya. Era la representant de l'Estat a l'escola i exercia aquest paper. A classe només ens parlava en castellà quan venia l'inspector, però tots els continguts que apreníem eren en castellà. Una de les vegades que em va expulsar de classe vaig tenir la immensa sort d'anar a parar a l'amagatall on durant la guerra havien ocultat tots els llibres en català que hi havia a l'escola. Els vaig començar a llegir amb delit. Sense ser-ne conscient, intuïtivament, em vaig autoalfabetitzar en català. Va ser un descobriment miraculós. Encara recordo l'efecte que em va produir llegir *Les pedres parlen*, de Rafael Tasis, que em va

marcar profundament. Era un llibre escrit poc abans de l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona i ensenyava la història nacional de Catalunya alertant que tot el nostre patrimoni col·lectiu podia desaparèixer amb l'entrada dels bàrbars al nostre país. Malauradament la seva previsió es va complir... Vaig estudiar el batxillerat a Banyoles en una institució benèfica, l'acadèmia Abat Bonito. Vaig tenir-hi de mestre el senyor Josep Brugulat, un pedagog extraordinari. Enmig de l'ambient tenebrós de la postguerra, ell no gosava manifestar que era una persona catalanista i d'esquerres, però podies captar que ho era. Jo em saltava la majoria de les classes, però ell mai no em castigava. Quan jo tornava a classe, en comptes de renyar-me, em feia explicar als companys les experiències que havia tingut durant els dies que havia fet campana. Me n'havia anat a la muntanya a llegir o a practicar el ioga, i ell convertia les malifetes de la meva excentricitat en una lliçó més. Aquest seu respecte pel que jo feia em duia a seguir amb avidesa les seves classes. Ens parlava de viatges i ens enriquia amb la seva saviesa. En un racó d'aquella sinistra acadèmia hi havia penjat dues reproduccions de quadres cubistes de Picasso, que llavors era un pintor maleït perquè els diaris el presentaven com un roig separatista. Aquells quadres em van impressionar tant que durant un temps vaig pintar quadres cubistes.

Es considera una persona rebel que s'ha format al marge del sistema establert?

Sempre he fet el que a mi m'ha semblat més atractiu, encara que el sistema ho censurés. Ja de ben petit agafava els apunts a classe en català.

De jove havia mantingut llargues baralles sobre catalanisme amb persones que ara són molt conegudes en la vida pública gironina, com en Josep Quintanas, que m'acusava de ser un nacionalista exacerbant. El més normal seria que fóssim un país independent. Defenso d'una manera no doctrinal la meua terra, que ha estat envaïda per uns estrangers que ens han imposat la seva llengua. No entenc que ens resignem a ser masovers d'un altre a la casa pròpia. Moltes persones de la burgesia gironina que ara passen per catalanistes es burlaven de mi quan jo no tenia diners i m'estava de menjar per poder-me comprar discos de cantants en català. Vaig passar una infantesa i una joventut molt dures. Durant la misèria de la postguerra, en què vivíem sota el terror de la religió, per poder obtenir un certificat de bona conducta vaig haver de fer d'escolà, encara

que ho odiava profundament. Com que no tenia llibres a l'abast, cada vegada que trobava un paper a terra me'l llegia cinquanta vegades. Això era tot el que podia llegir. Escoltava emissores àrabs d'Algèria i altres països, perquè no suportava les ràdios espanyoles, que anaven plenes d'un flamenc horrible al servei del franquisme. Quan era l'estiu i els joves de la burgesia se n'anaven de vacances a la seva segona residència a la platja, jo vivia una forma d'esclavitud terrible amb el treball duríssim del camp, en unes condicions higièniques pèssimes, que em provocaven constantment malalties a la pell. Alimentava els conills, segava, batia... Tot això, però, em va donar una força i una experiència extraordinàries. Sóc l'últim representant d'una generació que, traginant una mula, ha passat de la prehistòria a l'era internàutica.

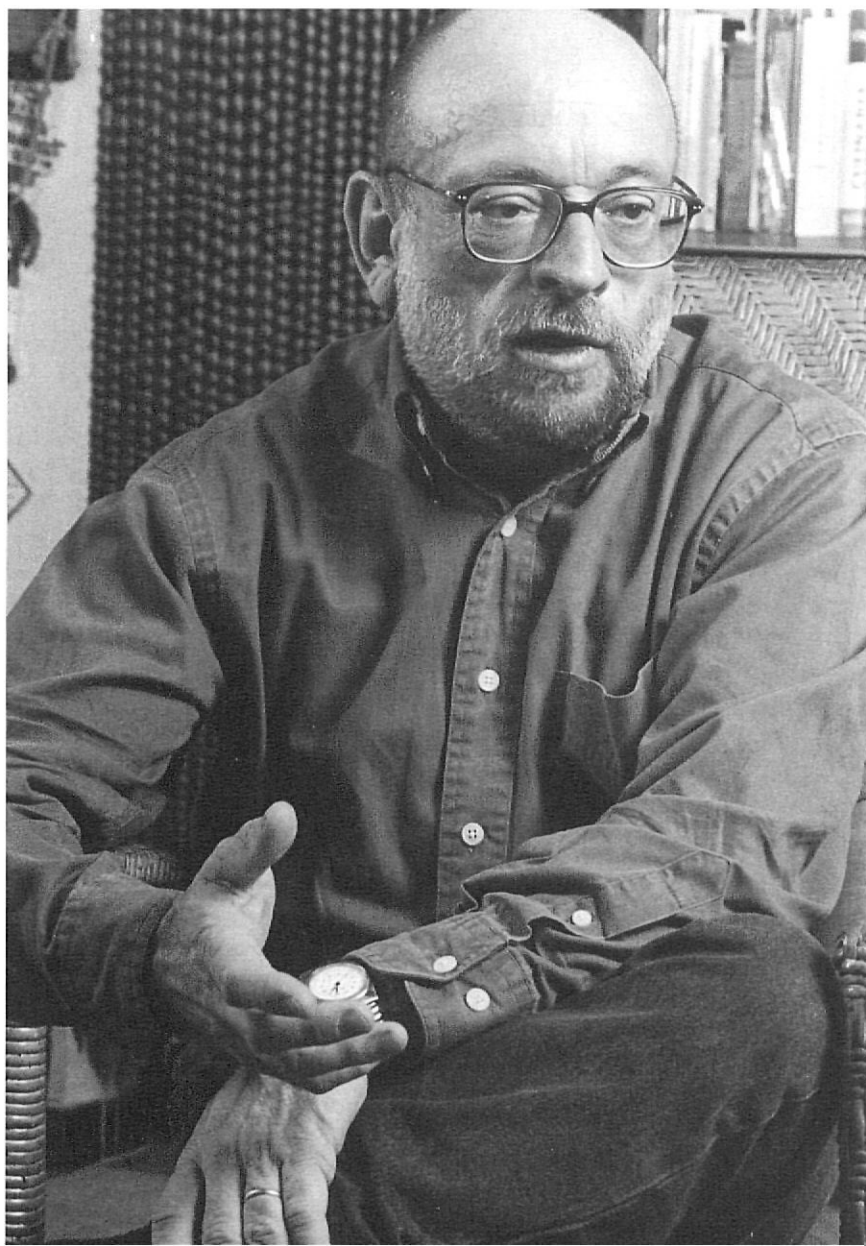
«Mai no m'he entaulat als restaurants cars que recomanen les guies turístiques. Sempre he anat a menjar als llocs on menja la gent normal del poble»

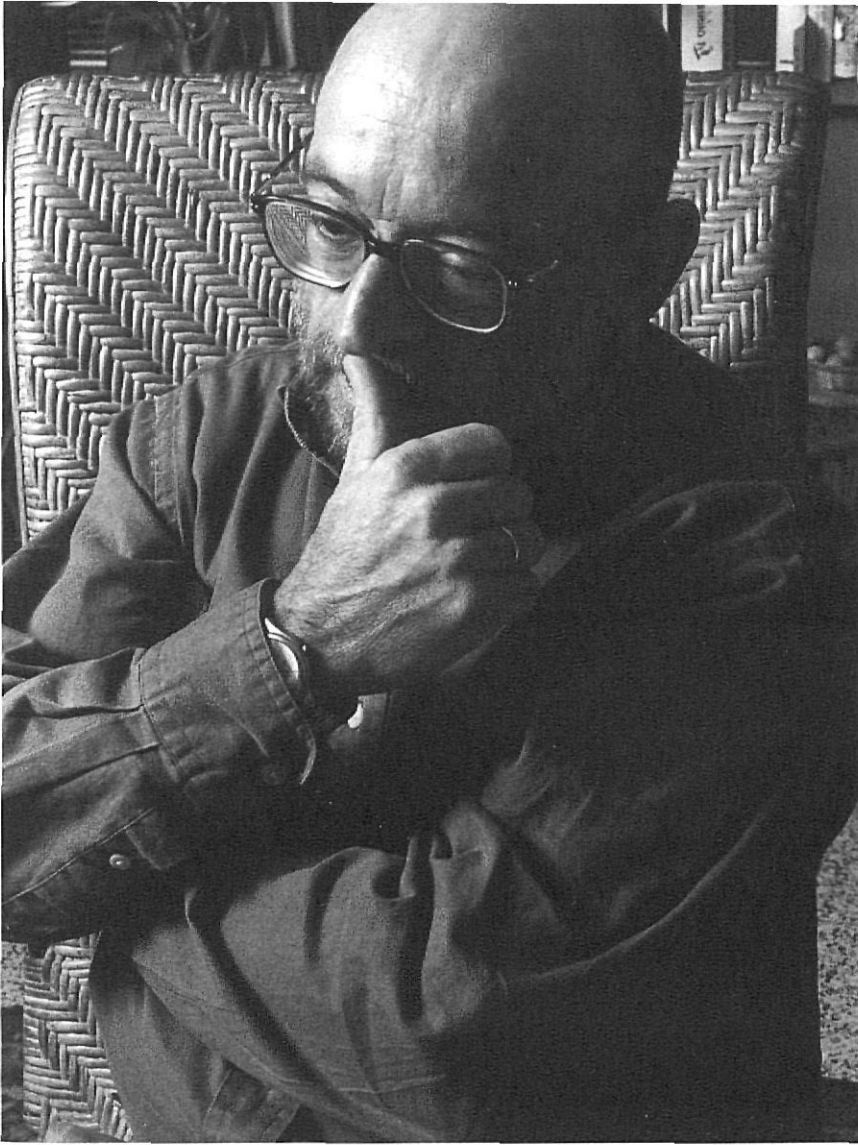
Era un estudiant que treia bones notes?

M'examinava per lliure a l'Institut de Girona. Cada vegada que hi anava vivia una experiència traumàtica: agafava un autobús tronat i arribava a unes aules espantoses on hi havia dotzenes de nois cridant. Aquell brogit em posava malalt. Guardo un magnífic record del professor Santiago Sobrequés, que ens feia l'examen oral. Em devia veure tan aterrit que em guiava perquè superés la prova. M'ensenyava un segell de Bèlgica per fer-me veure

que hi havia llocs del món on es parlaven dues llengües. Això em va fer reflexionar sobre les possibilitats de la llengua catalana. Mai no em va suspendre, tot i que en l'estat en què m'examinava no sé pas què devia ser capaç de respondre... Gràcies a ell vaig poder trobar més endavant la meua primera feina: unes classes de reciclatge per a mestres. Quan estudiava el PREU em van donar tres premis: un per la traducció al català d'uns versos de Virgili, un altre per un treball sobre Antonio Machado i un altre per uns

poemes que vaig escriure inspirant-me en l'obra de Salvador Espriu, que em va fascinar. Vaig començar després la carrera de filosofia i lletres. El professor José Manuel Blecuja em va posar l'única matrícula d'honor que va donar al meu curs. Va ser per un treball que vaig fer després d'haver llegit vint vegades seguides el *Quiixot* i uns textos de Baroja i Unamuno. Tothom feia els treballs copiant manuals de crítica literària i jo, sense saber-ho, seguia una mena de mètode semblant a l'estructuralista. Com que llavors no es podia estudiar filologia catalana, la carrera que a mi m'hauria agradat seguir, em vaig jugar el meu futur a daus i vaig matricular-me aleatòriament a història de l'art. M'ho vaig agafar tan a la valenta que, en un esforç ímprobable, em vaig dedicar a traduir al català tots els fascicles sobre art que tenia a l'abast. Em vaig convertir en un expert en art. En sabia més jo que molts professors joves. Només anava a les classes d'Alexandre Cirici Pellicer, el millor crític d'art que hem tingut en aquest país. Era d'esquerres i ens mostrava una visió diferent de l'art, parlant-nos de comunicació, de disseny, del kitsch... També tinc un bon record dels professors Ricard Salvat i Santiago Alcolea. Llavors em guanyava la vida fent classes de català a americans i vivia a la residència Sant Antoni de Barcelona, un centre confessional obert al catalanisme on vaig conèixer personalment Salvador Espriu. Un dels joves que es movien en aquest lloc era en Biel Mesquida. Fins i tot vaig corregir el text d'algun dels seus llibres. La residència estava sotmesa a la vigilància de la policia i jo llavors em movia activament en diferents iniciatives polítiques en la clandestinitat.

Quan va acabar la carrera va dedicar la tesina de llicenciatura a l'estudi de l'obra de l'escultor Fidel Aguilar...

Vaig recollir tota la informació disponible a l'arxiu històric del Col·legi d'Arquitectes de Girona i vaig iniciar una recerca amb l'ajuda de l'Enric Marquès, que és qui realment va fer veure a tothom la importància d'aquest artista, víctima de l'explotació de la burgesia gironina. Fidel Aguilar va morir pobríssim quan era molt jove. Vaig anar a trobar la seva germana, que guardava la seva obra en el pis on vivia, al número 10 del carrer de la Força de Girona. Era un pis horrible, sense calefacció. Ella era una bona dona sense estudis que, tot i que vivia en la misèria, conservava com podia el llegat del seu germà. Molta gent la va enganyar i es va emportar obres de Fidel Aguilar de casa seva. Vam anar inventariant tot el material amb el fotògraf Josep Maria Boladeras. L'Ajunta-

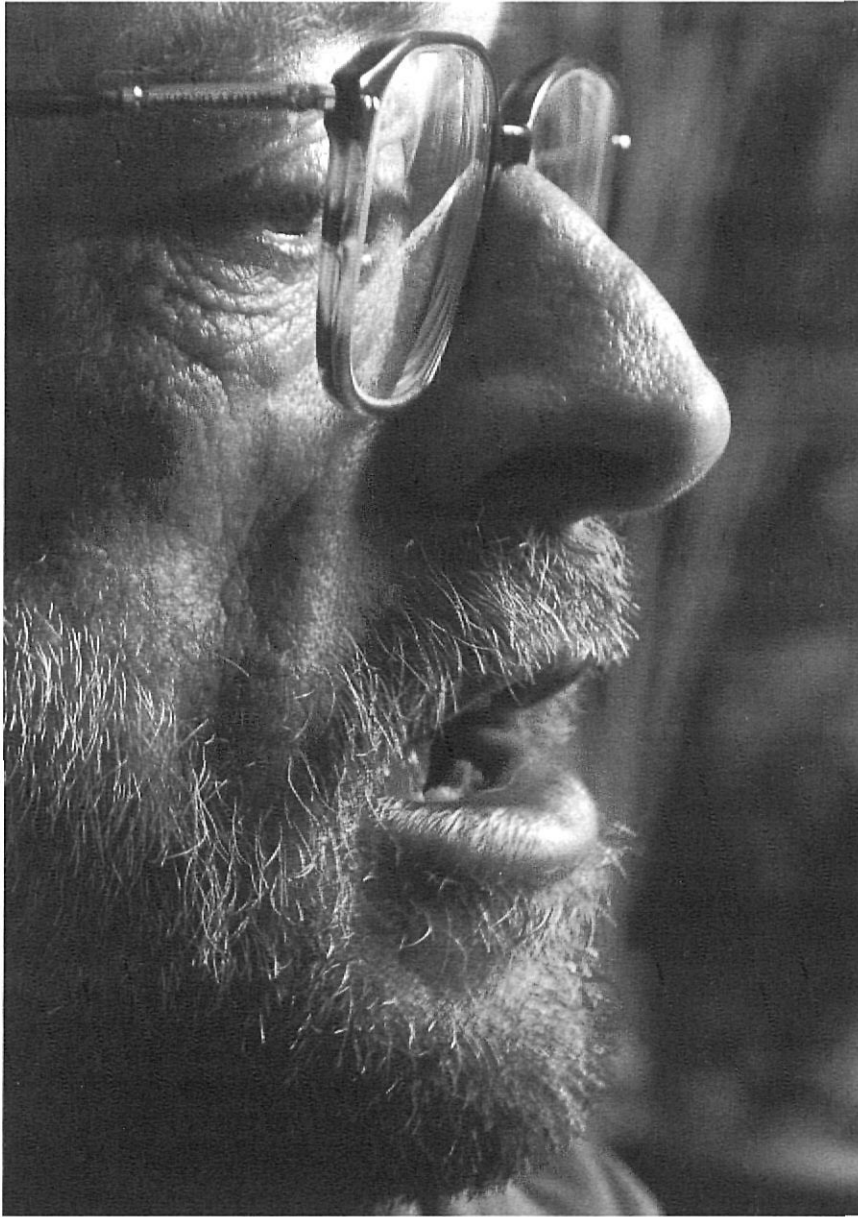
ment de Girona volia quedar-se tota l'obra de Fidel Aguilar i jo vaig haver de fer de mitjancer perquè la seva germana firmés el document de la cessió a canvi del compromís municipal d'exposar el fons en un museu. La germana de Fidel Aguilar va cedir el fons i va morir en la misèria, sense cap ajut institucional. Durant molts anys les obres d'Aguilar van estar tancades en un magatzem i després l'Ajuntament no va tenir ni la mínima sensibilitat de reconèixer la feina que havíem fet l'Enric Marquès i jo. Si fos ara, no sé si faria de mitjancer... Primer és la dignitat humana que no l'acceptació de la negligència dels polítics... Vaig haver d'esperar dos anys per presentar la meva tesina, perquè no me l'acceptaven en català. Va ser la primera en català que es va presentar en una universitat del país. L'Ajuntament de Girona em va prometre diverses vegades que me la publicaria. Encara és inèdita...

A la meitat dels anys 70 va ser un dels fundadors del partit Convergència Socialista de Catalunya. Es penedeix d'haver-ho estat?

No. Llavors era un partit molt d'esquerra i amb les idees clares sobre la identitat nacional, com ho prova el fet que apostava per l'autodeterminació dels Països Catalans. Fèiem a casa meua, a Banyoles, les reunions del nucli gironí del partit en Quim Español, en Lluís Sacrest, l'Antoni Puigvert i jo. També em vaig entregar a les mobilitzacions obreres. Primer vaig entrar a la USO, seguint l'estratègia que manava el partit, i després vaig refundar la UGT a Banyoles, també per recomanació del partit. Vaig anar a trobar un militant històric d'abans de la guerra i la secció de Banyoles es va consolidar com la més potent del sindicat a les comarques gironines. Vam arribar a tenir un miler d'afiliats. Jo n'era el secretari general i anava per les fàbriques parlant en castellà i fent de líder sindical. Vaig organitzar la primera vaga de la construcció que es feia a Banyoles després de la guerra. Anava davant de tot amb la bandera i el puny enlaire. Aquesta meua dedicació al sindicalisme és una prova que qualsevol persona pot fer el més impensable si té la consciència necessària per posar-s'hi. L'última cosa que a mi m'agradava fer era dedicar-me a la lluita sindical, però era el que convenia que fes llavors.

També practicava la política a través de les denúncies socials que canalitzava com a ideòleg del grup Tint-2...

Tenia contactes amb el grup Tint-1 a través d'en Xicu Cabanyes, un dels seus membres. Em van proposar d'integrar-me a aquest grup d'artistes de Banyoles i vaig acceptar amb la condició que canviés

l'estratègia d'acció. Jo tenia unes idees molt radicals i considerava reaccionària la instrumentalització de l'art contemporani que duia a terme el PSUC a través del grup Treball, del qual s'aprofitava fent-lo servir de corretja de transmissió del partit. Em semblava que calia utilitzar políticament l'art, però deixant la màxima llibertat als artistes i fent-lo servir com una eina de comunicació no convencional, a l'avançada. Vam crear un nou grup, el Tint-2, on hi havia en Xicu Cabanyes, en Pere Comas, en Tomàs Cortada, en Josep Riera, en Jeroni Moner, l'Esteve Palmada, en Lluís Pau, en Raimon Planells i jo. El 1974 vam preparar un cicle de

quatre manifestacions que va tenir una difusió molt notable arreu dels Països Catalans. En Cirici i la Biennial de Venècia van qualificar-lo com una de les aportacions més interessants de l'art contemporani del país. Jo en preparava els textos i els consensuàvem en uns sopars a Porqueres analitzant-los paraula per paraula. Les manifestacions tractaven sobre el kitsch de la burgesia, el kitsch religiós, el kitsch popular i el kitsch polític. La quarta no es va arribar a fer. Vaig guanyar-me moltes enemistats, tant de la burgesia com de la *progressia*. Vaig haver d'anar-me'n a viure lluny durant un temps, perquè hi havia molta gent que em perseguia.

També va tenir un paper decisiu en l'Assemblea Democràtica d'Artistes...

Jo redactava els manifestos, que no firmava, i donava idees per a les exposicions, però no interveïa en els muntatges. Si no fos pel gran llibre que n'ha escrit Narcís Selles, l'Assemblea hauria quedat arraconada a l'oblit, com totes les iniciatives que es van generar durant la transició. L'Ajuntament de Girona, la Universitat de Girona i els crítics d'art actuals la ignoren completament...

Tampoc no hi ha gaire interès a recordar el projecte del Museu d'Art Contemporani dels Països Catalans que havia d'obrir-se a Banyoles...

El crític d'art Jordi Gimferrer va llançar des d'una revista local de Banyoles la idea de crear un museu d'art a la ciutat després del robatori de l'arqueta de sant Martírià. Jo vaig proposar reconduir la idea cap a la creació del Museu d'Art Contemporani dels Països Catalans. Vam reunir obres de dos-cents artistes d'arreu del país, des de l'Alguer fins al País Valencià. Hi havia el local, el Club XX, les obres penjades, el projecte i el finançament garantit. Es va arribar a inaugurar el museu. Només faltava contractar un bidell que el vigiléss. Quan ja tot estava lligat, l'alcalde de Banyoles de llavors, en Joan Solana, va decidir parar-ho tot. La comissió que havíem impulsat el projecte vam fer pública una carta en què convidàvem els artistes a anar a recollir les seves obres. Algunes se les van quedar alguns particulars i algunes altres es van deteriorar perquè l'Ajuntament les havia tancat en un lloc sense les condicions necessàries. Algun dia en Joan Solana haurà de donar explicacions al poble de Banyoles sobre la decisió que va adoptar...

«Prescindeixo de les galindaines del gastrònom convencional i detesto el folklorisme penós amb què es parla de cuina als mitjans de comunicació»

Vostè es va dedicar durant molts anys a divulgar les arts plàstiques del segle XX a través de la crítica en diverses publicacions i les classes a la universitat. Des de fa uns quants anys, però, s'ha especialitzat en l'estudi de la cuina tradicional. Què el va dur a canviar el seu centre d'interès?

Vaig començar a publicar articles d'art el 1973 a *Presència*. Després vaig col·laborar en moltes revistes i vaig fer classes a la Universitat de Girona. De mica en mica, però, se'm van anar tancant totes les portes que m'havien obert. No tenia espais on escriure i em feien la vida impossible, segurament perquè atacava políticament certs interessos i defensava un art autènticament contemporani. Mai no vaig deixar l'art; l'art em va deixar a mi. Em vaig anar reciclant procurant aprofundir les meves investigacions sobre la cuina tradicional.

No li agrada que el presentin com a gastrònom...

No em considero un gurmet. Em treu de polleguera que em defineixin com un gurmet o un gastrònom. Mai no m'he entaulat als restaurants cars que recomanen les guies turístiques. Sempre he anat a menjar als llocs on menja la gent normal del poble i on mai no trobaràs un crític gastronòmic. La disciplina a què em van sotmetre de petit fent-me veure que m'havia d'acabar sempre tot el que hi havia al plat m'ha servit per acostumar-me a menjar de tot. No sóc dels que demano al restaurant només aquell plat que m'agrada molt. Menjo el que menja la gent popular, perquè vull escriure llibres sobre cuina que siguin creïbles, que parlin de la cuina popular, no dels meus capricis. Mai no parlo d'un produc-

te de cuina si abans no l'he tastat. Veig que les persones que escriuen sobre gastronomia tenen uns dèficits evidents sobre el coneixement de les primeres matèries que es fan servir a la cuina. Desconeixen els productes bàsics. Jo aplico als meus textos una anàlisi històrica i antropològica en un exercici d'activitat intel·lectual que em proporciona un plaer indescriptible. No faig ni publicitat ni negoci escrivint del menjar. Els coneixements que he adquirit amb les meves experiències de la infantesa a pagès i amb els meus estudis universitaris em serveixen per estudiar el món de la cuina amb un rigor autèntic. La meua manera d'acostar-me al món de la cuina és semblant a la de Josep Pla, Nèstor Luján i Xavier Domingo. Prescindeixo de les galindaines del gastrònom convencional i detesto el folklorisme penós amb què es parla de cuina als mitjans de comunicació públics del país. El que m'interessa és utilitzar en l'àmbit de la cuina el mateix sistema de recerca històrica que es pot utilitzar en el de les arts plàstiques. Sóc molt feliç perquè ara visc la meua edat d'or de missioner de la cuina dels Països Catalans viatjant per tot el país presentant el meu espectacle *El cor menjat*.

En què consisteix *El cor menjat*?

És una *performance* en què presento un text del segle XIV acompanyat d'un grup que interpreta música medieval. El text tracta sobre com el trobador Guillem de Cabestany es va enamorar de la dona d'un comte del Rosselló, i de com el comte el va fer matar perquè li arrenquessin el cor i el donessin a menjar a la seva dona després d'haver-lo cuinat amb una salsa pebrada. Durant l'espectacle explico la recepta d'aquest menjar i paro una taula medieval amb tot el que porto dintre d'una maleta. Segueixo tot un cerimonial i faig que el públic es renti les mans amb aigua de roses. Al final el grup fa un concert de música medieval. He presentat l'espectacle arreu dels Països Catalans, des de Prada a Ontinyent, passant per Palma, València, Elx, Banyoles i molts més llocs. Sempre m'acompanyen uns músics diferents: els Ministrils d'Ontinyent, Crescendo, Alfons Encinas, Paco Viciano, Emsembla Que Sí...

Xevi Planas

